

He Muka

He Pitopito Kōrero nā Te Taura Whiri i te Reo Māori

Mana Wahine – Huhana Rokx

Nā Onehou Phillis, nō Ngāti Awa

Te ekenga o Huhana me tana whānau ki Te Taura Whiri i te Reo Māori

Ko Huhana Rokx me te Poari o Te Taura Whiri i te Reo Māori (Taha Mauī ki Matau) Wayne Ngata, Huhana Rokx, Ruakere Hond, Iritana Tawhiwhirangi, Hana O'Regan. E ngaro ana ā Erima Henare (Toihau) mai i te pikitia.

Ahakoia kai ngā tikanga a ngāi tāua, ko te tūranga o te wahine kei muri i ngā tāne, e kitea ana tā rāua tū tahi i te wā pōwhiri manuhiri ki te marae, e mahi tahi ana i ō rāua anō tūranga, te kaipōwhiri me te kaikōrero, engari pēnā e whakaarotia ana, ko te mana anō o te wahine kei mua i tō te tāne, nō te mea mā tōna reo rā anō e tatū mai ai te manuhiri ki te marae ātea. E ai ki te kōrero, nōna te

reo tuatahi ki te rangona i te marae. Ahakoia anō tērā, i te ao Māōri, kei muri tonu anō ngā wāhine i ngā tāne e noho ana, aua atu te tohe a tauwiwi kia noho atu te wahine i te taha i ngā tāne. Ko te tikanga a tauwiwi tērā - engari nā taua tikanga i tū mai ai ā tātau wāhine toa ki runga i ngā tūranga teitei o tēnei ao o tō rātau whakatupuranga. He nanakia tonu ā tātau wāhine kua eke atu ki tēnei

taumata, ko Iritana Tawhiwhirangi tonu tētahi, nāna nei i toro mai ōna ringa hai manawa mō te ekenga atu o Huhana hai Kaiwhakahaere mō Te Taura Whiri. Kei runga i ēnei wāhine te mana whakaheke mai o wō rāua tūpuna me te mana i tupu ake i ā rāua mahi i tau Huri ki te whārangi tuarima mō te roanga atu o te kōrero

Kei Roto

Mana Wahine -
Huhana Rokx

Kupu Whakataki

He reo ki te rangi, he mata
ki te ao

"Kei mamao rā te ara
whanaunga!"

He kōrero mō Aotearoa

He taonga te reo

Tāpoi Tūtakinga o
Aotearoa (TRENZ) 2007

Kura Reo

Nā rātau, mō tātau

Te Rautaki Reo Māori

Maramataka

Kupu Whakataki

Nā Huhana Rokx

Tēnei te mihi whānui ki a tātou katoa e hāpai nei i te kaupapa o te reo Māori. Ki ngā mate kua whetūrangitia, moe mai ki roto i ngā ringa o te atua. Ka huri ki a tātou te hunga ora, ki ngā kaimanaaki i te reo, tēnā tātou katoa.

Ki a rātou mā kua para i tēnei huarahi e takoto mai nei i mua i taku aroaro, ki a koe te rangatira Timoti Karetu, ā tae noa ki a Haami Piripī, kei te mihi, kei te mihi.

Ka huri nei aku mihi ki te Toihau, ki a Erima Henare, ā, ki te Poari o Te Taura Whiri i te Reo Māori, e aku rangatira, ngā mihi maioha ki a koutou. Ki a koe te Minita Parekura Horomia, aku mihi nui, tae noa ki a koutou ngā kaiako, ngā mātua, ngā kaiāwhina koutou katoa e mahi ana i waenganui i ō koutou whānau, iwi, hapū ki te whāngai i te reo kia tipu, kia kaha ake rā.

Ngā mihi nui huri noa i te motu whānui i tēnei wā o te eanga ake o Matariki, kia puta hoki te maioha a Te Taura Whiri i te Reo Māori ki a koutou katoa.

Ko te tūmanako ka hāngai tātou ki ētahi o ngā whakatauāki, ngā tohutohu, ngā kōrero ake i whakatakotoria e ō tātou tipuna i ngā wā o neherā, i te wā e whakamātau ana rātou i ngā piki, i ngā heke o te whenua me te rangi. Kāore i roa ka mārāma rātou ki ngā huarere me te huringa o te tau, ā, i te mutunga ka mārāma hoki rātou ki te kāhui whetū nei, ki a Matariki, me ōna tohu nui ki a tātou e pā ana ki ngā tini āhuatanga mō te noho ora ki runga i a Papatūānuku.

Ka piata mai te kāhui whetū o Matariki ki runga i a Mate Kaiwai, nō Ngāti Porou hei kaiwhiwhi i te hōnore nui o Te Whetū o te Tau. He tohu tēnei kua whakatūria e Te Taura Whiri i te Reo Māori hei whakanui i tētahi tangata kua kaha kawē i te reo Māori ki ōna taumata. Ia tau, ka tohua tētahi kaiwhiwhi hōu ā kua tau rā ki a Mate Kaiwai mō tana kaha ki te whakanui, ā, ki te hāpai i te reo tuku iho. I ngā tau kua hipa kua whakawhiwhia kētia a Mate Kaiwai ki te Tohu Whakaritenga Mahi a te Kuini, me te Tohu Reo o Waka Toi, ā e tika ana, mā Te Taura Whiri i te Reo Māori a Mate Kaiwai e whakanui mō āna mahi.

Kua tau nei taku waka ki tēnei tūrangawaewae hōu, ā, kua kitea e au te huarahi e takoto mai nā i mua i taku aroaro. Ka kumea mai e au te tautoko a te iwi whānui hei hāpai i tēnei kaupapa motuhake kia ora te reo Māori, te reo

rangatira. Ka kumea hoki e au i aku iwi, i aku nei hapū kia hāpai i tēnei kaupapa kia tae te reo Māori ki ngā tūnga teitei e kāore rawa anō kia tae atu.

Ko ngā mahi matua a Te Taura Whiri i te Reo Māori i ngā marama e heke mai nei ko te Wiki o te Reo Māori me ngā Tohu Wiki Reo Māori. Ka tūwhera te Wiki o te Reo Māori i te rā 23 o Hōngongoi, ka mutu ā te 29 o Hōngongoi. Nā reira, ko te wawata kia tautokona e te iwi whānui tēnei kaupapa hirahira kia pupuritia, kia whakapakaritia te reo Māori e ngā whānau, e ngā hapū me ngā iwi.

"Taku reo, taku ohooho, taku reo, taku māpihi maurea." Kei roto i tēnei whakatauki te ngako o ōku wawata mō te reo Māori kia ngākaunui ngā hunga katoa o Aotearoa whānui ki te reo Māori, ā, kia whai hoki rātou i te huarahi kia reorua ai. Ki ngā whānau, ngā iwi, ngā hapū, kei a koutou te kaha ki te whakapakari i te reo rangatira. Kia kaha tātou ki te tuku i te reo Māori, te reo rangatira ki ngā kōkonga katoa o tēnei whenua.

E te iwi Māori, whakaakohia ngā tamariki, mokopuna hoki ki te kōrero, kia puāwai ō rātou mōhiotanga i roto i te reo Māori me ōna tikanga. Kia kaha hoki te kōrero i ō koutou ake reo arā, ngā reo ā-iwi, ngā reo ā-kāinga hoki.

Ka huri aku whakaaro ki ngā kaumātua, ngā kuia o nehe i pōhēhē rā kua ngaro nei te reo Māori. Pouri rawa aua rā. Heoi anō, tata ki te 25 ngā tau kua hipa, ā, titiro noa ahau ki te ao o nāianei, koa katoa taku ngākau nā te kitenga e ora tonu nei tō tātou reo. Heoi anō, he nui tonu ngā mahi hei mahi mā tātou kia pakari ake, ā, kia whakawhānui hoki te whakahua i te reo Māori e te tāngata.

Mō ngā rā kei mua, kia kaha tonu tātou ki te hangai i runga noa i te mana o te reo Māori kia ora te reo Māori, hei reo matua, hei reo kōrero mō ngāi tātou. Koianei ngā wawata, ā, mā tātou te iwi Māori tō tātou reo e whakamahi kia eke anā ia ki tōna taumata ake.

Te Taura Whiri i te Reo Māori
Pouaka Poutāpeta 411
Papa 14 Investment Centre,
Te Ara o Ballance,
Te Whanganui-a-Tara
Waea: 64 4 4710244
Waea whakaahua: 64 4 471 2768
Ī-mēra: tereo@tetaurawhiri.govt.nz
Paetukutuku: www.tetaurawhiri.govt.nz

He reo ki te rangi, he mata ki te ao

Nā Wayne Ngata, nō Ngāti Porou, Ngāti Ira, Te Aitanga a Hauiti

Haruru tapuwae ana te takahanga i ngā ara rau ki Tūranga, maru ana te papa i te whakaekenga mai o te iwi pāpāho, o te hunga whakaata ki te hui whakamanawa i a rātau anō i eke panuku, i eke tangaroa i te tau ka hori nei.

Kāti, ko te reo kei mua, ko te reo kei muri, ā-irirangi nei, ā-whakaata nei. Me whakamihi te hunga nei ka tika. Kua reo Māori te kāinga i a rātau, kua reo Māori te marae o te rangi i a rātau.

Me mihi atu hoki ki ngā iwi o Te Tairāwhiti, ngā reo, ngā whakaruru-hau. Nā rātau i pōhiri, nā rātau i manaaki te iwi nei, ā, nā tā rātau anō te kauhau nui o te pō, Whairiri ana, whaitake ana. Me kore ake he iwi hei whakamana i tēnei tū hui, i tēnei momo tikanga o te whakamihi tangata, ko Porou koa, ko Hamo te wahine koa.

Me te tangi atu anō hoki ki tērā o ngā rangatira o te ao whakaata, ki a Don Selwyn i hinga i taua wiki rā. Koia hoki tērā i whakamaharatia i roto i ngā kōrero o te pō, mate atu he tētē kura, ara mai he tētē kura; rāua tahi ko Henare Te Ua i muri mai, kua ngū tōna reo pāho, he ika huirua ki te

Te Reo Irirangi o Te Mānuka Tūtahi – i toa rātau mō te hōtaka Reo Māori Tiketike i ngā Tohu Pāpāho Māori

marae o Aitua, haere kōrua.

Kātahi te pai o te whakanui i te tamariki, i te pakeke mō tā ratau e kuhukuhu nei i ngā mahi pāpāho, whakaata hoki. Mai i te hanga pēnei i a Tapunga Nepe o Tūranga, i a Mere McLean o Te Mānuka Tūtahi tae atu hoki ki ngā tokorua Kingi o te reo irirangi, o Kingi Taurua o Te Hiku, o

Henare Kingi o Te Upoko mōna tonu i whakawhiwhi nei i te tohu nui o te pō; te whare tapu o Ngāpuhi, e mihi ana. Me ngā kanohi whakaata i kitea-ā-tinanatia e whakamanawatia ana, hāunga anō a Mātai mā, engari ko te pihi, ko te rea e kōkiri nei i ngā take o te ao Māori, kei konā koutou, kei konā tātau, mauri ora ki tō tātau reo!

"Kei mamao rā te ara whanaunga!"

Nā Ruakere Hond, nō Taranaki

"Kei mamao rā te ara whanaunga!"

Koia pea te karanga o te rā i tatū iho ai ngā Kaiwhiri o te Taura Whiri ki te aroaro o Paritutu i Pukeariki. He whakawhāiti rā i a piki, i a heke o ngana nui ki te reo o Taranaki, arā, ki Tokomaru, Kurahaupō, Aotea. Ko te taenga ā-tinana tonu, koia e rongorā i te turuturu roa o werawera, i te kaikaha o kaingākau, i te hiahia o hia tāngata. He whāinga nō Te Taura Whiri i utua e ētehi o ngā kaihautū o te reo ki te kureitanga o Taranaki.

E toru rawa ngā whakaaturanga o aua kaihautū i tū ki mua i ngā Kaiwhiri. Ka wāhi atu ngā kōrero i a Aroaro Tamati, hei māngai mō Te Kōpae Piripono, arā, he whare Kōhungahunga reo rūmaki ki Ōtūmaikūkū, i Ngāmotu. Nō tērā tau i riro kirimana rangahau

mai ki te kaupapa o Centre of Innovation. Heoti anō, ko tā Aroaro he whakamārama i ngā whāinga kia ū ngā mātua me ā rātau tamariki ki te reo. Hei te tau e tū mai nei, e puta ai ngā māramatanga i kitea i te rangahau.

Ko te tuarua o ngā whakaaturanga ko tērā o Mākere Edwards mō te kaupapa o Te Pūtē Rautiriata, arā, ko te Digital Archive o ngā kōrero o ngā taonga ā-iwi ki Taranaki. I tana tūranga i a Te Puni Kōkiri i te 'Kapo i Ngā Rawa' kua kōkiri a Mākere i tēnei puna kōrero mō ngā iwi katoa o Taranaki whānui. Kua tonoa he huruhuru, kua tuaina he tumu engari kāore anō kia mānu ki tai. Hei tōna mutunga ka iri ngā kōrero ki te ipurangi i te kaupeka o Mahuru.

Ko ngā kōrero whakakapi ka tatū i a Huirangi Waikerepuru. Ko wai atu

i tēnei tauheke, tēnei pūkenga e kaha nei ki te whakahua i te tupuranga mai o te reo ki roto o Taranaki. Ka whākina tōna hikaka tonu ki te reo o te kāinga. Rikarika ana a ia ki ngā whāinga ōna kāore anō kia ea. Pupū tonu ōna āwangawanga ki ērā huanga reo e kore e riro mai ki te kore e mārō te haere i te oranga reo ā-rohe, ā-iwi. Waihoki, he ihiihi tonu i a Huirangi ki tana akiaki i ana iwi kia ū ki ngā ara whakatupu reo i ngā kāinga.

Ko te tuatahi tēnei o ngā toronga o ngā Kaiwhiri i ngā rohe. Hei te tuarua o ia hui o te Poari ka toro atu i ngā tai nunui i waho atu o te Whanganui-a-Tara. Hei reira e rongorā ā-taringa tonu i te wana, i te māia o tēnā takiwā, o tēnā takiwā. Kāti, hei tēnei Pipiri, ka piripiri atu ngā Kaiwhiri ki ngā hau o te Rāwhiti ki Ngāti Porou.

He Kōrero mō Aotearoa

Nā Roihana Nuri, nō Ngai Tūhoe

Ko Tāpoi te kaupapa matua mō Te Wiki o te Reo Māori 2007 ka tū i te wiki whakamutunga o Hōngongoi mai i te 23 ki te 29.

Ko 'He Kōrero mō Aotearoa' te rerenga kōrero e tautoko nei i te kaupapa o te wiki, ko tōna pūtake he akiaki i te ao Tāpoi o Aotearoa me Aotearoa whānui ki te whakamahi i te reo Māori.

Hei tā Toihau o Te Taura Whiri i te Reo Māori a Erima Henare, ko te akiaki ki te whakamahi i te mihi 'Kia

ora' tētehi o ngā kaupapa matua mō tēnei tau.

Hei tāna, ko te mahi tahi me Tāpoi Aotearoa he tautoko i te kaupapa mō tēnei tau, hei tau mō te mihi 'Kia ora', me te mea nei kia whakamahia katoatia a Aotearoa i ngā mihi me ngā kiwaha Māori hei whakaatu i tō tātou tuakiritanga ake.

Ko te pō tuku tohu o Te Wiki o te Reo Māori he whakanui i ngā mahi kua tutuki i tēnā, i tēnā. Tekau mā whā ngā tohu nui mō te pō, ko te

tohu Tāpoi te tohu hōu mō tēnei tau; nā Tāpoi Aotearoa tēnei tohu i tākohā hei whakanui i ngā mahi reo Māori a ngā pakihi Tāpoi.

Kei te arahi Te Taura Whiri i te Reo Māori i Te Wiki o te Reo Māori me te tautoko mai a Tāpoi Aotearoa, Te Kāhui Tika Tangata me Te Puni Kōkiri.

Whakapā atu ki te paetukutuku e whai nei mō ētehi rauemi, ētehi whakaaro whakanui i te wiki me ētehi atu whakamāramatanga: www.nzreo.org.nz

E Whakaatu ana i ngā rauemi mō te Wiki o te Reo Māori (Tāha mauī ki matau) Lana Simmons- Donaldson, Erima Henare, Joris De Bres, Hon Parekura Horomia, David Wilks

Ngā Rauemi mō te Wiki o te Reo Māori 2007

Engā mana, e ngā reo, rau rangatira mā kua tae mai ngā rauemi hōu mō te Wiki o te Reo Māori 2007 ki te tari o Te Taura Whiri i te Reo Māori. Inā hiahia koe i ētahi o ēnei rauemi rawe rawa atu hei awhina i a koe, to tari rānei ki te whakanui i te Wiki o te Reo Māori, haere ki te ipurangi o kōrero Māori i www.koreromaori.co.nz kia kitea te katoa o ngā rauemi hōu me ngā utu hoki.

Inā hiahia koe i tētahi tauria o te pukapuka hōu mō te Wiki o te Reo Māori tonu mai tō ingoa, wāhi noho ki te i-mēra info@nzreo.org.nz, ka tonoa tētahi ki a koe.

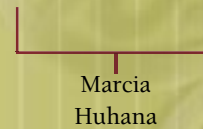

Ko Huhana me tōna whaea a Rose Pere

Kōkōhinau me ōna kāinga nohonoho. Koirā tāna mahi ia tau ia tau.

Heoi anō, ko te hua i te mutunga, e rima kē ngā whare hokohoko a Hūnia i Te Teko, he whare kai, he whare mīti, he whare poke paraoa, he whare piriote me te whare pikitia. I tua atu i ērā ka whakahaeretia e ia he waka hei kawē haere i ngā tāngata - he tekehī. Kātahi ka whakatūngia he whare nohonoho mō ngā tāngata kore kāinga. Tae atu ki ngā pānga whenua, i te tīmatanga e whā kē āna whare miraka i runga i ngā pānga whenua. Ka kitea ai te āta kakama me te mōhio o tēnei koroua o Hūhana. Arā hoki te kōrero, “E kore e taka te parapara a ōna tipuna; tukua iho ki a ia”.

Wi Haare Hunia = Mero Pātangata
nec Rameka

ai te korowai rangatira ki runga i ō rāua pakihiwi.

Nō te Mane te tekau mā whā o Haratua i whakapepei atu ai te whānau me ngā hoa tautoko i a Hūhana ki te tari o Te Taura Whiri. I kitea ai te pakari me te toa o tāna tū, i kī mai ai i tāna kauhau ki te minenga, “Ehara taku toa i te toa takitahi, engari he toa takitini” Me whakamihi rā ki tēnei wahine o te wā kāinga, i pakeke ake nei i waenga i ōna whānau i ōna hapū o Ngāti Awa.

Ka kite atu i tana tū, ka hoki whakamuri ngā whakaaro ki tōna tipuna ki a Wi Haare Hunia (Charley Hunia). Tērā tētahi tangata i kite

whānui i ngā hua mai i te ao o tau iwi, i kitea ake ngā mahi i mahia, i rangatira ai a ia. Ko te mea miharo mō Hūnia, ko te mōhio o te māhunga ki te mahi moni, ahakoa karekau i tino mōhio ki te kōrero Pākeha. I tīmata atu tēnei tangata i ngā mahi kuti hipi i te Tai Rāwhiti. Ka mahi te māhunga o tēnā tangata - ka haere i runga i tōna piringa ki ngā mahi kuti hipi. I te mutunga, kua whakakīia tana piringa ki ētahi kākahu me ētahi taonga nō ngā whare hokohoko o reira. Ka tīmata te hokohoko haere i aua taonga i te huarahi, ā, tae noa mai ki te kāinga. Ko ngā toenga mō āna kāuta hokohoko i te wā kāinga, i

Nō reira, ahakoa kua tau tēnei hōnore nui ki runga ki a Huhana, ka taka iho hoki hai whakarangatira i ōna hapū maha me ōna toronga ā-iwi huri i te motu.

“HE TAONGA TE REO”

Koiane i te auē a Te Taura Whiri i te Reo Māori mai i te aranga ake o te rōpū nei. Kai te haere tonu tā rātau auē i tēnei wā. He aha te mahi a Te Taura Whiri i te Reo Māori? Me kī he kaitiaki rātau nō tō tātau reo. He poi poi, he whāngai, he arahi i te huarahi kia kore ai e hemo, e ngaro ki te pō. Ka tuhaina mai wētahi kupu hai tāpiri atu ki te reo o tēnei wā, ngā kupu i hauhaketia ake nō te ao tawhito, ngā kupu hai turaki atu i ērā i hangaia mō ngā kupu hōu a-tau iwi. E whakamahara tonu ana i ngā wā katoa, he taonga te reo. Āe, he tino taonga e hika mā! Kai a tātau tonu, kai te iwi te rongoā mō te oranga o tō tātau reo. Nonoketia, kōrerotia i ō tātau kāinga, i runga i ō tātau marae, i waenga pārae arā, atu arā atu i ngā wā katoa. Heoi anō tā te Taura Whiri he āwhina, he whakahau, he tautoko mai i a tātau, i ngā kaiwhakaako, i ngā kaimahi, i ngā kaihautū o ngā whare whakaaroranga katoa huri i te motu. Kia aroha ki tō tātau reo rangatira e hika mā.

Ngā wahine toa, mau rākau

Te Tāpoi Tūtakinga o Aotearoa (TRENZ) 2007

Nā Henare Johnson, nō Ngāi Tūhoe

Te Pōwhiri i timataria i te hui Tāpoi Tūtakinga o Aotearoa (TRENZ) 2007

E ai kī ngā kōrero o te ao tāpoi o Aotearoa, kāore he hui i tua atu i te hui o Te Tāpoi Tūtakinga o Aotearoa (TRENZ).

I whakatūria te hui o TRENZ ki Rotorua i te marama o Haratua. Ko te kaupapa matua o tēnei hui ko te mahi tāpoi, ā, kia tūtaki ngā Kamupene tāpoi o Aotearoa ki ngā “kamupene hoko haerenga” o te ao. Ko tā rātou mahi he kōrero ā-kanohi mō ngā hua o ā rātou ake umanga.

I whakatūria tēnei hui ki Rotorua mō te wā tuatahi i tēnei tau. Nā tērā, ka kitea e te ao whānui te kaha o Te Arawa me Aotearoa whānui ki te manaaki tangata. Koia nei te tino hohonutanga o te mahi tāpoi.

Tata ki te 400 ngā umanga kamupene tāpoi mai i Aotearoa i tae atu ki te hui. Tata ki te 30 o ēnei he kamupene Māori. Ahakoa pakupaku noa iho ngā umanga Māori, ā ahakoa nui hoki te utu o te hui o TRENZ, e piki ana te nui o ngā umanga Māori i tae atu ki tēnei hui. Anō nā, e kite ana rātou i ngā hua o te hui nei otirā e hoki mai ana ia tau, ia tau.

E ngākaunui ana te nuinga o ngā

“kamupene hoko haerenga” ki ngā kamupene Māori, i te mea e kimi ana rātou i ngā āhuatanga hohonu me te wairua ahurei o Aotearoa.

He maha ngā kamupene e tautoko ana i tēnei hui. Ko tētahi ko Manaakitanga Aotearoa (Tourism New Zealand). Ka tonu ngā tari katoa o Manaakitanga Aotearoa, puta noa i te ao, ki ngā “kamupene hoko haerenga” o tāwāhi, kia haramai ki Aotearoa mō te kaupapa o TRENZ.

He whāinga anō tā Manaakitanga

Aotearoa i tēnei tau, “ko te Wiki o te Reo Māori”. Ka mahi tahi a Manaakitanga Aotearoa me Te Taura Whiri i te Reo Māori ki te kōrero ki te hunga i tae atu ki a TRENZ mō te Kaupapa o “Te Wiki o te Reo Māori”.

Ā, ko te kaupapa mō tēnei tau ko te mahi tāpoi. Ahakoa Māori mai, tauwiwi mai, ko te tūmanako o ēnei tari e rua kia akiaki i te ao tāpoi o Aotearoa ki te kōrero i te reo me te ako anō hoki i te reo ki ō rātou manuhiri.

Kura Reo

Nā Hana O'Regan, nō Ngai Tahu

Whakaarohia. Ko koe tēnā e whakariaka koi ana ki te whai i tō reo i te ao, i te pō. Ahakoa e haere ana koe ki hea ko te taki o te reo tāu e rapu nei, ā, ehara i tāna taki noa, ekari ko tōna reo pārekareka hai mōhukihuki i a tarika, ko tōna whakarākeitaka hei whakawai i a kamo, ā, ko tōna tiketiketaka hai kukume i a manawa.

Heoi, ko tērā reo me ōna āhuataka miharo nei, me uaua ka kite i tō kāika, i tō ao. Tērā pea ko koe anō tērā e noho kōnau nui ana ki tautaiaki taki ki te Waipounamu nei. Ahakoa te tokomaha e aro atu nei ki te ako i tēnei taoka puiaki ā tātou, ko te nuika kāore anō kia eke ki tērā o kā taumata e tika ana mōna, ekari kē ia kei kā rekereke o te mauka teitei e āwhiowhio haere tonu ana.

Kātahi ka tae mai tētahi ope. He rite tonu te hokika mai o tēnei ope ia tau, ia tau. Ehara i te ope noa! Ko tōna waka, he waka unua, he waka whakairo, ā, ko kā utaka ko kā kete taoka o te reo hai whākai i te iwi ahakoa ko wai, ahakoa nō hea. He waka whakaora i te reo, he waka whakatairaka i te reo kia rakona tana orooro ki wīwī, ki wāwā. He waka huia tēnei e pupuri ana i kā kupu me kā kōrero tuku iho a kā tūpuna,

ā, ka tohaina ēnei huia kaimanawa i ruka anō i te kākau māroharoha, i te kākahu mahaki ki te marea. Ka tau te waka ki hea? Ka tau ki Ōtahutahi ki te Waipounamu. Ka tau ki te Puna Wānaka, ka tau mai ki te tai o Mahaanui ko te waka reo.

Ko te kaihautū ko Timoti Karetu, rātou tahi ko kā taua rakatira, ko kā pōua rakatira o tōna tira, ko Te Wharehuia Milroy tērā, ko Anita Moke tērā, ko Rāhera rāua ko Te Waihoroi Shortland ērā, ko Materoa Haenga tērā, ko Hiria Tūmoana tērā, Ko Wiha Te Rakihaweā tērā, ko Wayne Ngata tērā.

Ka tū te ihiihi, ka tū te wehiwehi! Mai i kā rekereke ki te panekiretaka o tautaiaki mauka te reo i haereere, i rēre, i topa, i hāro anō ko te kāhu e koko ana i kā paiao. Mō te wā poto noa iho nei, ka rewa ake kā manawa ki kā raki, kā manawareka te huka hiakai ki te reo kua roa e pikoko i te reo.

Ko te Kura Reo ki te Waipounamu tēnei, ko te kura tuawhitu ki tēnei taha o te Moana o Raukawa. Mo te roaka o tautaiaki wiki i noho a Manawarū rāua tahi ko Manawareka i kā puku o kā akoka i a rātou e haere atu ana ki ā rātou karaihe. I whai wāhi a Manawarū i te nui o te

mahi, i te ānini o te mahuka me te miharo hoki o kā akoka ki te noho tahi ki ēnei tohuka o te reo. Ko te wāhi i a Manawareka, ko te nui o kā hua i riro i a rātou, ko kā kupu hōu, ko kā kōrero hōhonu me kā kōrero whakakata i te takata, ā, kāore i kō atu i te noho tahi i te reo rumaki, e rumaki ana i tō tātou reo, i te ao, i te pō.

Ki a koutou katoa i takahi i te nuku o te whenua ki te hara mai ki tā mātou Kura Reo, nei rā te whakamihi atu ki a koutou katoa. Mei kore koutou hai tūtakitaki i kā ahi reo o tēnei pito i kā wā o ā tātou Kura, ki te whakahoahoā anō ki a mātou e tiaki ana i aua ahi mō te roaka o te tau, ka uaua kē atu tautaiaki mahi tiaki, ā, ka noho tērā hai mahi mokemoke, hai mahi whawhati kō.

Ki a Timoti mā, kai te hākoro o te reo koutou ko tō tira ahurei, kāore e mutu kā mihi ki a koutou katoa kua roa e pikau ana i tēnei kaweka mō tātou. Manawa mātou i whakaae koutou ki te hoki mai ki tēnei pito, ki tēnei kaupapa. Nō mātou te marikanui, nō mātou te marikanui.

Tēnā koutou katoa.

Nā rātau, mō tātou

Nā Wayne Ngata, nō Ngāti Porou, Ngāti Ira, Te Aitanga a Hauiti

Kauhautia te kauhau o te riri, kauhautia te kauhau o te rongo. Ko te ariā ia o tā Mick Brown o ngā iwi o Te Taitokerau kōrero, hei kauhau whakamihi i te rā whakamahara i te hekenga toa ki te pō. Ko te ope hōia i whakamaharatia, i tangihia i te kauhau tuatahi o Whakaata Māori, hei pāho ki te motu, ki te ao, i te rangi whakamahara i ngā toa i hinga i te pae o te pakanga.

Ko tā te tamariki titiro, ko tō te tamariki whakaaro tāna i whakataki mai ai. He kitenga anō āna i a ia ka tipu i te wā o te pakanga tuarua. He aha koia tā te tamariki titiro ki ōna mātua e taki haere ana ki te pakanga

ki whenua kē, ki tawhiti; ka mahue iho a Aotearoa nei i te pā tūwatawata o Tangaroa. He aroha tonu i rangona, he manaaki, he taumārie, engari kei mamao te whiu a te kino o Mate. Mātātahi ana te takahi atu, mātāpūputu ana te hokinga mai.

Koia hoki tā te pūkōrero nei, tā Mick Brown. Ko tāna anō he tikaro i te marama kia moana te whakaaro, kia kitea te aroarowhenua o tana kauhau mai. He tohunga tonu ki te whakatakoto kupu, ki te whakairo kōrero, ki te whakanikoniko, ki te whakanakonako; e hika kei whea mai te whakapanekiretanga o te reo kia mōteatea ake ai te manawa ki

te hunga mate o Te Hokowhitu a Tūmatauenga.

Ka mutu he rongomau, he whakamihi, he whakamahara ki a rātau te tikanga o āna kōrero me te whakahau anō i a tātou kia puritia tēnei mea te rongomau, kia kaua rawa hoki e wareware ki a rātau.

‘E kore rātau e taikoekehia, pēnei i a tātou e mahue ora nei

E kore te wā e whakarūhā i a rātau, ngā tau rānei e whakahē

I te tōnga mai o te rā, i te uranga i te ata

Ka maumahara tonu tātou ki a rātau.’

Te Rautaki Reo Māori – Kawea ki ōna Taumata

Nā Tipene Chrisp

Nō te tau 2003 i whakamānu te Kāwanatanga i tōna Rautaki Reo Māori hei ārahi, hei whakatōpuni hoki i ngā mahi a ōna tari ki te whakapiki i te reo Māori. Kua nui ngā hua i puta i ngā tau kua hōri, pēnā i te kaupapa a Kōrero Māori (nā Te Taura Whiri) me ngā pūtea hōu kua whakawhiwhia ki ngā mahi pāho Māori.

Heoi, anō tata nei, i hui tahi ai ngā tumuaki o ngā tari matua ki te whakahōu i tō rātau ū ki te kaupapa nei. Ko Te Taura Whiri tēnā, ko Te Puni Kōkiri tēnā, ko Te Māngai Pāho, ko Te Tāhuhu o Te Mātauranga, ko Te Puna Mātauranga, ko Te Manatū Taonga anō hoki. Kōtahi anō te kupu a ēnei tari, me tautoko te Rautaki Reo Māori, ka tika. Kātahi ka waitohua ko te pukapuka whakaū i te Rautaki. Ka riro mā tēnei pukapuka e tohu ngā mahi e kōtahi ai te hoe a te waka.

Nō muri mai, ka kōrerotia ngā kaupapa hōu a ēnei tari hei tautoko i te reo. Ko te marautanga tēnā i kōrerohia e Te Tāhuhu, arā, ko tāna pukapuka hei whakaatu i ngā akoranga hei whakaako ki ngā tamariki e kuraina ana ki ngā kura reo Māori. Ko te whakatairanga i a Matariki tēnā, arā, ko tētahi kaupapa e whakaarohia ana e Te Manatū Taonga ki te hāpai i tēnei rangi motuhake hei rā nui whakaharahara mō Aotearoa. Ko Te Wiki o te Reo Māori tēnā, i kōrerohia e Te Taura Whiri hei wā e whakatairangatia ai te reo ki te motu whānui. Tere tonu te tautoko mai a ngā tari i ēnei kaupapa. Tūturu mārīka, he nui tonu ngā mahi e kōkiritia ana hei whakapiki i te reo ki ōna taumata e tika ana.

Heoi, kawea katoatia ēnei mahi i runga i te mōhio kei te iwi tonu te oranga o te reo Māori, arā, kei ngā ngutu o te hunga nō rātau tēnei reo, ā, mā te kōrero anake e ora ai te reo. Ko tā te Kāwanatanga, he tautoko, he tautoko, he tautoko. Nō reira, e kare mā, kia kaha anō tā tātau kōkiri ngātahi i ngā mahi nei.

Te Mahi Reo Māori

Imua: Mere McLean

Iwi: Tuhoe

Tūranga: Kaikawe kōrero

Wāhanga Mahi: Te Kaea

Whakahaere: Whakaata Māori

I pehea tō uru ki roto i tēnei tūmomo mahi, ā, he aha ngā kōrero mō tō mahi ki reira?

Kātahi anō au ka uru ki roto i tēnei tūmomo mahi, engari kua roa au e mahi ana ki roto i ngā mahi pāpāho reo Māori. I tīmata ake aku mahi pāpāho i te reo irirangi ā-hapori o Murupara, ko Rangatahi ERFM. Atu i reira i haere ahau ki te reo irirangi o Ruia Mai ki Tāmaki Makaurau, he wāhanga tēnei kei raro i a Mai Media Ltd. Ka mutu au i Ruia Mai, ka haere au ki te reo irirangi Māori o Te Manuka Tūtahi ki Whakatāne. I reira ka uru au ki roto i ngā mahi o te pepa Māori o tēra rohe, a Pū Kāea. I tēnei wā kua uru au ki roto i ngā mahi pāpāho ki runga i a Whakaata Māori - Mai te wā i tīmata au ki roto i tēnei mahi - Kōtahi tonu taku whakaaro, taku pīrangī “Kia whakapaoho ki roto i te reo Māori” - “Kia toitū tōna kakara ki ngā tōpito o te ao”. Ki te mau koe ki tērā whakaaro - ka iti rearea, ka teitei ngā whakaaro.

He aha ngā momo tohu me whai te tangata kia uru ki roto i tēnei momo mahi?

Mōku ake, tuatahi me mau pai koe ki tō reo Māori. Me whai hoki i ngā tohu e hāngai ana ki te kaikawe kōrero. Ki te whare wānanga me whai koe i ngā tohu e hāngai ana ki ngā mahi pāpāho.

Kua roa te wā e hiahia nei koe ki te mahi i roto i tēnei momo mahi?

Mai i te wā i tīmata au ki roto i tēnei mahi - Kōtahi tonu taku whakaaro, taku pīrangī “Kia whakapaoho ki roto i te reo Māori” ahakoa te aha, i kite au ka tāea te whakatinana i tēnei whakaaro ki roto i ngā mahi reo irirangi, pouakawhakaata. I te wā i uru au ki roto i te kura tuarua, ko te whakaaro nui i puta, māi i ngā tauira me ētahi o aku kaiako, “kāre e tāea te whiwhi mahi ki roto i ngā āhuatanga o te reo Māori”, ki ahau i te hiahia au ki te huri i ō rātou whakaaro. I tēnei rā, ka tāea e au te kī, i kite au i tēra oranga. Mai tēra wā i uru au ki te whai i ngā tapuwae o Hinerangi Goodman, o Tini Molyneux mā.

He aha te mea tino rawe i roto i tēnei mahi?

He tūtaki tangata, whanaunga - Mā tēnei mahi ka tāea e koe te whakarongo ki ngā kōrero a kui mā, a koro mā - ngā pakiwaitara a

Maramataka 2007

- ▼ 22 Poutū-te-rangi - 22 Whiringa-ā-nuku
Te Whakaohonga - Te Whakaaturanga Whakaohonga
Te Taiwhanga o Toko Mata, Ōtautahi
Waea: 021 024 861 33
Ipurangi: www.ruapick.vc.net.nz
- ▼ 30 Haratua - 15 Hōngongoi
Moko Puna - Ngā whakaaturanga o ngā Taonga Ora.
Te Whare Taonga o Waikato
Kirikiriroa
Ingoa whakapā: Denise Mathers
I-mēra: denise.mathers@hcc.govt.nz
Waea: 07 838 6606
Waea Whakaahua: 07 838 6571
- ▼ 31 Haratua - 02 Whiringa-ā-nuku
Ngā pukatono o te Kaupapa Tahua Hapori
Auaha
Far north District
Ingoa whakapā: Justine Croft
Waea: 09 401 5294
- ▼ 9 Pipiri - 5 Here-turi-kōkā
Ko Tawa - Tūpuna Māori o Aotearoa
Te Whare Taonga o Rotorua, Rotorua
I-mēra: rotoruamuseum@rdc.govt.nz
Waea: 07 349 4350
Waea Whakaahua: 07 349 2819
- ▼ 18 Pipiri - 12 Here-turi-kōkā
Matariki me te Kōwhaiwhai
Te Whare Taonga o Whāngarei Te Wāhi o
Cafter, Whāngarei
I-mēra:
admin@whangareiartmuseum.co.nz
Waea: 04 430 4240
Waea Whakaahua: 09 430 4208
- ▼ 22 Pipiri - 21 Hōngongoi
Tepeke Korua - Whakaaturanga
Matariki
Objectspace, Te Huarahi o Ponsonby,
Tāmaki-makau-rau
I-mēra: info@objectspace.org.nz
Waea: 09 376 6216
Waea Whakaahua: 09 376 6246
- ▼ 27 Pipiri - 21 Hōngongoi
Space Invaders: Whakaaturanga Ki te
Whei Ao, Ki te Ao Marama
Art Station
Ponsonby
Tāmaki-makau-rau
I-mēra: artstation@aucklandcity.govt.nz
Waea: 09 376 3221
Waea Whakaahua: 09 376 7645
- ▼ 6-8 Hōngongoi 10-4 ia rā - kore utu
He Māori i te Taone - Te Atamira
Taiwhanga ASB
Tāmaki-makau-rau
I-mēra: admin@maoriinthecity.com
Waea: 09 336 1670
Waea Whakaahua: 09 336 1671
Ipurangi: www.maoriinthecity.com
- ▼ 31 Here-turi-kōkā
AUT Māori expo
Te Pokapū o Aotea
Te Tiriti o Queen
Tāmaki-makau-rau
Ingoa Whakapā: Renata Blair
I-mēra: renata.blair@aut.ac.nz
Waea: 09 921 9468
Waea Whakaahua: 09 921 9207
- ▼ 01 Mahuru
Ngā Kura o te Motu Kapa Haka Toa Tekau 2007
Taiwhanga ASB, Tāmaki-makaurau
Ingoa Whakapā: Te Kawe Ratu
I-mēra: tekawe@rakaumangamanga.school.nz
Waea: 07 828 9013
Waea Whakaahua: 07 828 80880
- ▼ 01 Mahuru - 31 Whiringa-ā-nuku
Kia ora California
San Fransisco, California
Toi Māori
I-mēra: toimaori@xtra.co.nz
Waea: 04 801 7914
Ipurangi: www.maoriart.org.nz
- ▼ 10 - 12 Mahuru
Te Akatea Hui ā-Tau, ā- motu o ngā Tumuaki o
Aotearoa 2007
Te Hōtēra o Brentwood, Kilbirnie
Te Whanganui-a-Tara
Ingoa Whakapā: Sophie Tukukino
Waea: 04 235 9617
Waea Whakaahua: 04 235 9156
- ▼ 14 Mahuru
Ngā Tohu Wiki Reo Māori
Te Taura Whiri i te Reo Māori
Waea: 04 471 0244
I-mēra: catherine@tetaurawhiri.govt.nz
- ▼ 8 Whiringa-ā-rangi
Te Rā Hākinakina, Ahurea Tamariki 2007
Te Kura Kaupapa Māori a rohe o Māngere
Comet crescent ,Māngere
Te Taone Nui o Manukau
Te Kura Kaupapa Māori ā-rohe o Māngere
Waea: 09 275 1821
Waea Whakaahua: 09 275 9384
- ▼ 24 Whiringa-ā-rangi
Ngā Tohu Hākinakina Māori ā-Motu 2007
Pokapū o Energy, Rotorua
Ipurangi: www.maorisportsawards.co.nz
- ▼ 26 - 27 Whiringa-ā-nuku
Ngā moemoeā ki te Reo
Te Hōtēra o Novotel, 175 Te Tiriti o Cuba, Papaioea
Ingoa Whakapā: Brenda Soutar/Milton Rauhihi
Waea: 027 256 8366
I-mēra: tautawhi@xtra.co.nz